

Eseu la Sociologie educațională
Student: Răzvan Bocu
Grupa: 7211 Informatică
Tendențe în analiza specificului național românesc

Introducere la “Tendențe în analiza specificului național românesc”

În această primă secțiune voi încerca să creionez structura și problemele pe care aș dori să le abordez în cele trei părți propriu zise ale eseului. Încă de la început trebuie să subliniez că titlul este destul de ambițios, iar “implementarea” eseului este doar un început, o bază de plecare pentru studiul riguros al problemei specificului național.

În partea introductivă voi face câteva considerații cu privire la problema importanței și semnificației specificului național.

În a doua parte, cea mai consistentă a eseului, voi încerca să surprind unele tendințe și încercări de analiză ale specificului național românesc. De asemenea, voi analiza asocierea dintre religiozitatea caracteristică românilor și patriotismul acestora. Expunerea va fi pigmentată cu unele elemente prezente în lucrarea lui Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*.

În a treia și ultima parte, de fapt concluzia eseului, voi încerca să sintetizez principalele aspecte abordate în cadrul lucrării. Voi propune de asemenea unele modalități de desfășurare a cercetărilor în vederea unei cât mai corecte percepții asupra acestei probleme a specificului național.

Partea întâi

Importanța și semnificația specificului național

Într-o accepțiune mai largă, specificitatea (specificul) este un concept cu semnificație variabilă, referitoare la caracteristici singulare, individualizante, ca și la informații univoce. Restrângând sfera la problema specificului național, putem spune că acesta desemnează ceea ce un popor, etnie, grup social are specific, distinctiv față de alte popoare, etnii sau grupuri sociale. Poate că este o definiție reduționistă ce nu acoperă multitudinea de aspecte cărora le putem aplica, sau relativ la care putem vorbi de specific național dar, oricum, eu cred că surprinde “valența” de bază a problemei specificului național.

Specificitatea este o caracteristică ontologică a ființelor umane. Ideea de specificitate implică diferența. Diferențele dintre om și celelalte specii (ca și diferențele dintre grupurile umane) sunt fenomene naturale datorate, pe de o parte,

evoluției biologice și adaptării la mediul fizic. Pe de altă parte, deosebirile dintre grupurile umane nu au de-a face cu trăsăturile biologice (rasiale) ale membrilor grupului și cu trăsăturile de mediu decât în mică măsură. Omul diferă de celelalte specii pentru că posedă capacitatea de construire a unei culturi. În mod analog, grupurile de oameni diferă între ele pentru că își construiesc culturi diferite. De ce oare își construiesc culturi diferite? Răspunsul poate fi găsit în ansamblul de factori obiectivi (trăsăturile mediului fizic, evenimentele istorice etc.) și subiectivi (opțiunile / alegerile făcute la un moment dat de grup / comunitate). Prin urmare, ideea de specificitate, deși exprimă o dimensiune ontologică, are o geneză socioculturală. Spre exemplu, diferențele de sex, vârstă sau rasă, deși sunt biologic determinate, sunt marcate de semnificațiile socio-culturale atribuite de membrii comunității în procesul construirii realității sociale (Berger, P. și Luckmann, Th., 1992). Prin urmare, specificul național este un concept de importanță majoră pentru orice națiune aflată în orice stadiu al dezvoltării culturale, social-politice și economice.

Partea a doua

Tendențe în analiza specificului național românesc

Preocuparea pentru studiul specificului național românesc în comparație cu firea altor neamuri poate fi observată încă în scrierile cronicarilor. Totuși, se poate afirma că prima preocupare cu adevărat etnografică în acest sens o putem remarca la Dimitrie Cantemir în lucrările *Descrierea Moldovei* în 1715 și *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor* (1719-1721). În aceste lucrări Cantemir a încercat să strângă dovezi și să argumenteze romanitatea poporului român și a unității lui de origine și de limbă.¹

O abordare cu adevărat programatică a ideii de specific național o realizează Școala ardeleană, prin reprezentanții acesteia: Samuil Micu Klein, Petru Maior, Gheorghe Șincai.

În spațiul românesc extratransilvănean, pe parcursul secolului al XIX-lea, cei mai importanți cărturari ce realizează o abordare sistematică a ideii de specific național sunt B. P. Hașdeu, N. Densușianu și A. D. Xenopol.

La începutul secolului al XX-lea, o abordare cu totul remarcabilă a specificului național a fost realizată de Dumitru Drăghicescu în lucrarea intitulată *Din psihologia poporului român* (1909). Lucrarea lui Drăghicescu, alcătuită din perspectivă psiho-sociologică, încearcă o creionare a trăsăturilor specifice ale poporului român în scopul autocunoașterii, dar și al trezirii conștiinței românești într-un efort de a se impune în conștiința europeană. Alte nume importante ce au avut preocupări în sensul studierii specificului național în perioada interbelică au

¹ În legătură cu ideea romanității poporului român (falsitatea acesteia), cititorului i se recomandă să consulte eseul pe care l-am prezentat la examenul de Antropologie Culturală precum și literatura consacrată acestui subiect.

fost: Constantin Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Mihail Ralea și Camil Petrescu.

Un alt reper important în studiul specificului național este concepția pe care o formulează P. Comarnescu în studiul intitulat *Specificul românesc în cultură și artă* (1985). Având drept bază de plecare pentru cercetarea sa modelul Școlii de la Chicago, Comarnescu încearcă să realizeze o sinteză a caracterelor proprii ale sufletului românesc.

O abordare extrem de interesantă prin originalitate și nu numai, o întâlnim în opera lui Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, lucrare în care autorul încearcă să găsească “matricea stilistică” a culturii poporului român din perspectiva filosofiei culturii. Denumirea atribuită de Lucian Blaga “matricei stilistice” a culturii poporului român, “spațiul mioritic”, a făcut o carieră strălucită în jurul disputelor pe tema specificului național și a devenit omniprezentă în discursurile din cultura românească modernă. În concepția lui Blaga, matricele stilistice imprimă unei culturi un specific propriu, ireductibil. Matricea stilistică poate să crească sau să scadă, dar când se stinge se stinge și poporul. Blaga își va aplica teoria fenomenului cultural românesc, definit ca spațiu mioritic și caracterizat prin orizont spațial modulat, orizont temporal de avansare legănată, atitudine de transfigurare sofianică a realității și năzuința către forme geometrice și stihiale. Din punctul de vedere al lui Blaga, ideea de specific național implică accente speciale, situații individualizante care trebuie identificate și nu ignorate. Deși este evidentă intenția lui Blaga de a construi un model teoretic cu valoare universală, proiectul său capătă valențe teleologice, prin care autorul încearcă să descifreze destinul poporului român. După o atentă și foarte pertinentă analiză, Lucian Blaga concluzionează că poporul român este purtătorul unor extraordinare potențialități, iar câștigarea locului meritat în cultura umanității precum și influența culturală asupra altor popoare nu țin decât de ursită.

În a doua parte a secolului XX, încercările de studiu ale specificului național nu au cunoscut anvergura și poate chiar valoarea celor din perioada interbelică. Merită a fi amintite încercările lui A. Joja de a teoretiza specificul național în studiul intitulat *Profilul spiritual al poporului român*, care însă nu are nimic original nici din punct de vedere al concepției și nici din punct de vedere al metodologiei. De o atenție specială, în perioada anilor 1980 – 1990, s-au bucurat lucrările lui C. Noica (1978, 1993) și ale lui I. Bădescu (1984, 1988).

După anul 1990, nota dominantă este dată de faptul că preocuparea pentru specificul național, în afara invocărilor publicistice, nu s-a concretizat în nici un proiect de cercetare sistematică. Marea majoritate a încercărilor de studiu ale specificului național prezente în cultura românească, cu excepția lui Blaga, reprezintă încercări personale de studiu ale specificului național, încercări ce nu se încadrează într-o viziune mai largă a mai multor autori. Este un perpetuu început care nu se finalizează într-o lucrare sistematică și cuprinzătoare, nici din punct de vedere conceptual și nici din punctul de vedere al rafinării metodologiei de cercetare.

În continuare, voi încerca să fac o paralelă între spiritul ortodox ce caracterizează specificul național românesc și spiritul protestant prezent în opera lui Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. Voi încerca, de asemenea, să cercetez, pe scurt, posibila asociere ce ar putea exista între religiozitatea românilor și patriotismul acestora.

Reforma a introdus o nouă formă de dominație, a bisericii, mai severă și mai apăsătoare. Ea s-a produs în țările cele mai avansate economic.

Spiritul capitalismului este acea mentalitate care aspiră în mod profesional, sistematic și rațional la un câștig legitim. Este un produs pur al adaptării. Pentru a prinde, acest spirit trebuie adoptat nu de indivizi diferiți, ci de grupuri de oameni. Conform acestui spirit capitalist, timpul, creditul, banii, punctualitatea, hărnicia, moderația aduc bani. El promovează o conduită economică, o morală conform căreia virtuțile sunt virtuți numai în măsura în care sunt utile. Capitalismul modern își recrează prin selecție economică subiecții de care are nevoie. Capitalismul presupune raționalism deoarece “cine nu urcă trebuie să coboare”. Diviziunea muncii în procesul de producție a înlăturat limitele organice date de natura umană. Capitalismul are și un element nerațional: omul există pentru afaceri și nu afacerile pentru om. Din bogăția sa el nu are nimic pentru el, doar senzația unei bune practici profesionale. Tipul ideal al întreprinzătorului capitalist are o aură ascetică. Capitalismul (economie bazată pe câștig) se opune tradiționalismului (economie bazată pe satisfacerea nevoilor).

Mărirea salariului e utilizată pentru creșterea randamentului. Aceasta aduce un câștig mare într-un timp scurt, dar omul acceptă mai degrabă, prin natura sa, să trăiască așa cum este obișnuit și să câștige cât are nevoie pentru aceasta. Salariile mici sunt uneori productive deoarece poporul muncește împins de nevoia de subzistență. Totuși, persistența unei astfel de politici poate fi primejdioasă, deoarece poate genera mișcări de protest în cadrul organizației sau chiar la nivelul societății.

Prin opoziție cu cele spuse mai sus, spiritul ortodox este caracterizat de pledoaria pentru cele spirituale. Individul este învățat încă de mic că totul este trecător și tot ce se întâmplă în această viață trebuie să-l ajute pe individ să pășească cu “demnitate ortodoxă” în viața de apoi. Este o opoziție asemănătoare cu antagonismul “înstrăinare de lumea materială” (catolici) – “bucurie de viață” (protestanți). Spiritul ortodox promovează o economie bazată pe satisfacerea nevoilor, putând fi considerat din acest punct de vedere un exponent al tradiționalismului, așa cum apare el în opera lui Max Weber. Etica ortodoxă și cei care sunt educați în spiritul acesteia percep poate mai acut decât oricare alt cult religios depersonalizarea prin raportarea la impersonalitatea banilor. De aceea, eu cred că așa zisele bârfe care apar atunci când cineva se îmbogățește apar nu neapărat din invidie, ci datorită faptului că această îmbogățire este percepută ca un fel de atac la morală colectivă, care se transformă, în ultimă instanță, într-un atac la sine. Raționalismul ortodox este unul eminent spiritual, prin opoziție cu cel capitalist, care este de sorginte materială. Dictonul capitalist “omul există pentru

afaceri și nu afacerile pentru om” se află în evidentă contradicție cu filosofia ortodoxă, conform căreia “omul trăiește pe acest pământ pentru a se primeni spiritual și pentru a deveni astfel demn de a câștiga mântuirea în viața de apoi”.

Aceasta este o analiză interesantă, care ar putea fi mult extinsă. Mă voi opri însă aici, făcând următoarea precizare: atât etica ortodoxă cât și cea protestantă este valoroasă în felul ei. Nu putem spune că una din ele este mai avantajoasă sau mai puțin avantajoasă, ș. a. m. d. Poate că cea mai fericită soluție ar fi o reflecție matură și atentă pe această temă și o încercare de a îmbina într-un mod cât mai fericit cele două categorii de nevoi umane: cele spirituale și cele materiale, trupești.

Plecând de la aceste considerații, m-am gândit că ar fi destul de interesant dacă aș analiza asocierea care ar putea exista între patriotismul românilor (care există, orice s-ar spune) și religiozitatea lor. Am avut deseori ocazia să citesc că religia creștină ortodoxă este intim legată de spiritualitatea românească, fiind o parte foarte importantă a specificului național românesc. De altfel, însuși Weber constata în opera sa că, și în cadrul eticii protestante, “îndeplinirea datoriei în profesiile laice e produs al autodeterminării etice, având o semnificație religioasă”. Oricum, o parte foarte importantă a operei weberiene e consacrată studiului bazelor religioase ale ascezei laice protestante. În lumina acestor precizări, demersul de a studia posibila corelație dintre patriotismul și religiozitatea românilor capătă, spun eu, o și mai mare consistență și relevanță.

Pentru a-mi testa ipoteza, am folosit datele obținute în urma aplicării Chestionarului lui Salzmänn privind orientările de valoare. Chestionarul a fost aplicat unui număr de 1200 de subiecți, în cadrul unei cercetări ce a fost condusă de domnii profesori Silviu Căpățână și Claudiu Coman de la Facultatea de Drept și Sociologie a Universității Transilvania din Brașov. După rafinarea rezultatelor, au fost introduși în baza de date 1008 dintre cei 1200 de respondenți. Chestionarul conține un număr de 35 de itemi, cu un conținut variat, mergând de la întrebări cu un conținut practic explicit (creșterea copiilor, cultivarea pământului) până la întrebări ce analizează concepțiile de profunzime ale subiectului (patriotismul, credința în Dumnezeu). Itemul 10 și itemul 33 măsoară, respectiv, concepția subiecților cu privire la *patriotism* și *credință*. Voi prezenta în continuare doi dintre coeficienții de corelație pentru variabile categoriale calculați pentru baza de date obținută în urma cercetării. Datele au fost procesate în SPSS.

Mai întâi, o scurtă statistică a respondenților:

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Patriotism * Religiozitate	1008	100,0%	0	,0%	1008	100,0%

După cum se vede, sunt îndeplinite condițiile necesare pentru a verifica asocierea dintre itemul 10 și itemul 33.

Acum, vom calcula coeficientul lui Krammer, pentru a determina existența sau inexistența asocierii dintre cei doi itemi.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,237	,000
	Cramer's V	,118	,000
N of Valid Cases		1008	

După cum se poate observa, coeficientul lui Krammer este aproximativ egal cu 0,118, la un nivel de semnificație de 0,000, ceea ce indică existența unei legături între cei doi itemi. Acum, vom calcula coeficientul de contingență.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,231	,000
N of Valid Cases		1008	

După cum se poate vedea, și valoarea coeficientului de contingență ne îndreptățește să concluzionăm că există o asociere semnificativă între patriotismul românilor și religiozitatea lor. Este firesc să ne întrebăm: de ce acești doi coeficienți de corelație nu au valori mai mari? O posibilă cauză ar putea fi așa numita reacție de prestigiu social. Unii subiecți s-ar putea simți rușinați să-și recunoască credința în Dumnezeu. Oricum, existența unei asocieri între patriotismul românilor și religiozitatea lor este evidentă. Analiza minuțioasă a acestei asocieri ar putea constitui subiectul unei viitoare lucrări pe care sper că o voi putea realiza.

Partea a treia

Concluzii

“Specificitatea patrimoniului cultural național reprezintă semnul exterior al identității și, de aceea, aceasta constituie miezul dezbaterilor și disputelor teoretice, filozofice și politice actuale. Deși patrimoniul cultural al națiunilor este perceput ca o realitate obiectivă, specificul național al culturii este în primul rând un fenomen marcat de dimensiunea concretă, particularistă și subiectivă a existenței umane, deoarece el este o construcție a unei imagini de sine a individului și comunității¹, ceea ce presupune că este simultan reprezentare și sentiment. Specificul național aparține atât câmpului realității obiective cât și câmpului realității subiective prin reprezentări sociale, mituri și ideologii. Confuziile care apar în legătură cu specificul național în dezbaterile teoretice și politice din societatea românească nu sunt expresia numai a abordării ‘în campanie’ a specificului național. Însuși conținutul specificului național, care implică un amestec de sentimente, atitudini, idei, valori și reprezentări, angajează, pe lângă inevitabile prejudecăți și presupuziții partizane, și strategii disciplinare și teoretico-metodologice diferite.” (Silviu Coposescu, 2002) .

Trăim într-o lume în care ritmul rapid al schimbării, dezvoltarea tehnico-științifică, precum și toți ceilalți factori ai progresului favorizează apropierea oamenilor și, implicit, schimbul de idei și valori. Apare astfel fenomenul denumit generic globalizare. Nu am intenția de a discuta acum despre avantajele și dezavantajele globalizării... un lucru este însă cert: pentru fiecare națiune, problema specificului național rămâne la fel de importantă ca acum, să spunem, 150 de ani. De aceea, specificitatea fiecărei națiuni trebuie apărată cu hotărâre de către cei care au această mare răspundere. La urma urmei, fiecare cetățean contribuie (sau ar trebui s-o facă) la binele țării lui ... Îmi vin în minte cuvintele lui Parsons: “Cine stăpânește mediile simbolice deține puterea și capacitatea de a influența.” ... Deducem de aici că formatorilor de opinie le revine un rol covârșitor pentru a atenua șocul intrării în “cavalcada globalistă”.

În calitate de viitor sociolog, m-am gândit la un proiect de cercetare care să contribuie la șlefuirea anumitor aspecte ale specificului național. Cred că este necesară conceperea unui instrument alcătuit din mai multe module, care să fie aplicat o perioadă mai lungă de timp în toate regiunile țării și tuturor categoriilor sociale. Un modul al instrumentului ar putea fi reprezentat de chestionarul lui Salzman privind orientările de valoare, poate puțin modificat, pentru a surprinde cu și mai mare fidelitate anumite aspecte mai delicate ale specificității românești. Al doilea modul trebuie în mod obligatoriu să fie reprezentat de o cercetare antropologică și etnografică. Poate că sună ciudat să vorbim despre o cercetare etnografică aplicată propriului popor. Nu este deloc așa. Spradley definește în al

¹ Și dacă indivizii au despre ei înșiși o imagine greșită? ...

său “Interviu etnografic” etnografia drept un proces de cercetare a națiunilor de către alte națiuni (interpretarea exprimării originale îmi aparține). Cu toate acestea, sunt convins că noi, viitorii și actualii oameni de știință avem încă multe de aflat despre resorturile intime ale spiritualității și specificității românești.

După finalizarea acestor prime două module (ar trebui să dureze cel puțin câțiva ani), cercetătorii trebuie să-și facă o imagine clară asupra modulelor specificului național care ar trebuie să fie într-un fel sau altul șlefuite. Urmează acum partea cea mai grea, și anume schimbarea anumitor patternuri culturale sau moduri de a gândi. Aceasta s-ar putea realiza numai prin acțiunea conjugată a mijloacelor de informare în masă, a sistemului educațional ș. a. m. d. Scopul final al acestor acțiuni este formarea unei mentalități sănătoase, care să asigure o imagine de sine în concordanță cu realitatea, precum și încrederea în forțele și valorile proprii. Numai astfel procesul globalizării ne va putea oferi nouă, ca națiune, numai avantaje. Numai astfel vom putea să fim împăcați sufletește că lăsăm copiilor noștri o țară prosperă și sănătoasă din toate punctele de vedere.

Bibliografie minimală

- [1] Silviu Coposescu, Specificul național. Perspective teoretico-metodologice, Infomarket, 2002
- [2] Mircea Eliade, Istoria credințelor și ideilor religioase
- [3] Lucian Blaga, Trilogia culturii
- [4] Liliana Duguleană, Statistică, Infomarket, 2002
- [5] James P. Spradley, Interviu etnografic, Holt, Rinehart and Winston, 1979